

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ “ЮРИДИЧНА
АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО”

Електронне видання

**ТЕМАТИКА КУРСОВИХ РОБІТ
З ТЕОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА**

галузь знань 0304 “Право”,
освітньо-кваліфікаційний рівень “Бакалавр”,
напрямок підготовки 6.030401 “Правознавство”

**для студентів I та II курсів
вечірнього та заочного факультетів**

Харків
2013

Тематика курсових робіт з теорії держави і права (галузь знань 0304 “Право”, освітньо-кваліфікаційний рівень “Бакалавр”, напрям підготовки 6.030401 “Правознавство”) для студентів I та II курсів вечірнього та заочного факультетів на 2012-2013 та 2013-2014 р.р. / уклад.: О. В. Петришин, Л. В. Авраменко, І. В. Бенедик та ін. – Х.: Нац. ун-т “Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого”, 2013. – 50 с.

У к л а д а ч і: О. В. Петришин,
Л. В. Авраменко,
І. В. Бенедик,
І. О. Биля-Садабаш,
Л. Л. Богачова,
Д. О. Вовк,
О. Р. Дашковська,
І. В. Процюк,
В. Є. Протасова,
О. В. Пушняк,
О. О. Уварова,
М. Г. Хаустова,
Г. О. Христова

*Рекомендовано до видання редакційно-видавничою радою
університету (протокол № 3 від 14.03.2013 р.)*

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

На першому курсі навчання за робочим планом з теорії держави і права передбачається написання курсової роботи. Всі студенти вечірнього та заочного факультетів, які мають вищу освіту, виконують курсову роботу у I семестрі, студенти вечірнього та заочного факультетів, які отримують першу вищу освіту – у II семестрі.

Тема курсової роботи обирається студентами самостійно з тематики курсових робіт, визначених кафедрою для написання у відповідному навчальному році.

Для написання курсової роботи слід ознайомитися з планом обраної теми, списком необхідної літератури, методичними рекомендаціями, опрацювати відповідні розділи підручників тощо. Список запропонованої до кожної теми літератури не є вичерпним, тому можна самостійно підбирати додаткову літературу, нормативні акти, матеріали юридичної практики та інші джерела відповідно до обраної теми курсової роботи.

У процесі вивчення спеціальної літератури доцільно робити виписки, вести конспекти, систематизувати матеріал згідно з планом курсової роботи. Слід вказувати назву книги, статті, прізвище автора, рік видання, сторінки, які використовувалися, для того, щоб при написанні роботи мати можливість у належний спосіб оформити посилання на використані джерела.

Робота повинна мати аналітичний, а не описовий характер. Це означає наступне: якщо розкривається сутність правового чи державного явища, то дається визначення його поняття, перелік і характеристика ознак; при виділенні певних видів того чи іншого державно-правового явища (наприклад функцій права чи функцій держави) вказуються критерії їх класифікації. Здійснюючи порівняльний аналіз державно-правових явищ, необхідно назвати їх спільні та відмінні ознаки, зробити висновок про їх співвідношення; порівнюючи певні точки зору, поняття, потрібно їх відповідно аргументувати. Особливу увагу слід приділити формулюванню відповідних понять (з урахуванням існуючих в юридичній літературі точок зору), розкриттю та обґрунтуванню суттєвих рис, властивостей, закономірностей,

принципів і тенденцій розвитку державно-правових явищ. Теоретичний матеріал має підкріплюватись положеннями Конституції України, чинного законодавства та прикладами з юридичної практики.

Курсова робота повинна мати завершений характер. Її тема вважається розкритою, якщо в ній послідовно і правильно висвітлені всі питання в повному обсязі, змістовно і обґрунтовано використана рекомендована та додаткова література. Роботу бажано розпочинати коротким вступом, в якому слід зазначити актуальність, теоретичну і практичну значущість проблематики, яка розглядається. Сформульовані висновки та визначення понять мають бути зрозумілими, чіткими, логічно не суперечливими і пов'язуватись з іншими положеннями роботи. Наведені факти, статистичні дані та інші матеріали повинні бути достовірними і систематизованими.

Цитати необхідно брати в лапки і внизу сторінки давати точні і повні посилання на конкретне джерело – монографію, статтю тощо (авторська назва роботи, місце і рік її видання, номер видання та відповідні сторінки). Посилання супроводжуються цифровою нумерацією і подаються мовою оригіналу (наприклад: Цвік М.В. Про сучасне праворозуміння // Вісник Акад. правових наук України. - 2001. - №4. - С.7.). Посилання на використані джерела також можна робити відповідно до їх переліку в списку літератури, який розміщується в кінці роботи. Наприклад, після цитати, яка взята зі сторінки 14 літературного джерела, що розміщене в переліку використаних джерел під номером 1, необхідно зробити запис [1, с. 14].

Наприкінці роботи після наведеного списку використаних літературних джерел і законодавчих актів необхідно поставити дату її виконання та особистий підпис студента.

Обсяг роботи складає 40 - 45 пронумерованих сторінок стандартного шкільного зошиту, береги - 2 см. для зауважень рецензента. Робота виконується власноручно, грамотно і розбірливо. У разі обмежених фізичних можливостей студента, через які він не може самостійно написати текст, можливе застосування друкарської машинки або комп'ютерного набору. У тексті не допускаються закреслення, помітки та ін.

Титульна сторінка курсової роботи оформлюється у такий спосіб:

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого»

Курсова робота з теорії держави і права
«назва теми курсової роботи»

курс,
група,
номер та назва факультету, на якому навчається студент
прізвище, ім'я, по-батькові студента

м. Харків
2012

Курсова робота подається особисто або надсилається поштою в академію на заочний факультет не пізніше, ніж за один місяць до початку екзаменаційної сесії. Робота реєструється на заочному або вечірньому факультетах і передається на кафедру для рецензування, на здійснення якого відведено 7 (сім) днів. Після цього її повертають на заочний або вечірній факультет. Якщо вона отримала негативну рецензію, студент зобов'язаний виконати її повторно з урахуванням зауважень рецензента, а також терміну подання до деканату.

Захист курсової роботи відбувається під час екзаменаційної сесії. Студенти доповідають зміст роботи, відповідають на зауваження рецензента та поставлені викладачами запитання. Дозволяється використовувати додаткові матеріали. За результатами захисту виставляється оцінка за шкалою оцінювання, затвердженою Міністерства освіти на науки України (відмінно, добре, задовільно, не задовільно).

ЛІТЕРАТУРА ДО ВСІХ ТЕМ

1. Антологія української юридичної думки: В 10 т. Т. 1: Загальна теорія держави і права, філософія та енциклопедія права /Упоряд. Бабкін В.Д., Усенко І.Б, Пархоменко Н.М., За заг. ред. Шемшученко Ю.С. - К.: Видавничий дім "Юридична книга", 2002.- 568 с.

2. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М.В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О.В. Петришина. – Харків: Право, 2009. – 584 с.

3 Загальна теорія держави і права: Навчальний посібник /За ред. Копейчикова В.В.- К.: Юрінком Інтер, 2000.- 320 с.

4. Кельман М.С., Мурашин О.Г., Хома Н.М. Загальна теорія держави і права. – Л.: Новий Світ-2000, 2007. – 584 с.

5. Котюк В.О. Загальна теорія держави і права. – К.: Атіка, 2005. – 592 с.

6. Лисенков С.Л. Загальна теорія держави і права. – К.: Юрисконсульт, 2006. – 355 с.

7. Луць Л.А. Загальна теорія держави та права. – К.: Атіка, 2007. – 412 с.

8. Оборотов Ю.М., Крестовська Н.М., Крижанівський А.Ф. Теорія держави і права: Державний іспит. – Х.: Одіссей, 2007. – 256 с.

9. Правова система України : історія, стан та перспективи: у 5 т. : Т.1 : Методологічні та історичні проблеми формування та розвитку правової системі України / за заг. ред. М. В. Цвіка, О.В. Петришина. – Х.: Право, 2008. – 728 с.

10. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави. – Львів: Край, 2008. – 224 с.

11. Скакун О.Ф. Теорія держави і права. – Х.: Консум, 2008. – 656 с.

12. Теорія держави і права України: Навчальний посібник /Олійник А.Ю., Гусарев С.Д, Слюсаренко О.Л.- К.: Юрінком Інтер, 2001.- 176 с.

ТЕМИ КУРСОВИХ РОБІТ на 2012-2013 навчальний рік

Тема 1. Демократична держава

План

1. Поняття та ознаки демократії. Цінність демократії
2. Народовладдя як основа демократичної держави
3. Форми та інститути демократії
4. Функції демократії
5. Демократія в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку

Розгляд першого питання передбачає ознайомлення з існуючими в політико–правовій думці підходами філософів та юристів різних часів до розуміння феномену демократії. Слід вказати та охарактеризувати такі ознаки демократії як визнання народу верховним суверенним носієм і джерелом державної влади; визнання політичної свободи громадян; політична рівноправність участі громадян у формуванні органів держави і організації контролю за їх діяльністю; державний характер демократії; реальна можливість народу періодично змінювати склад представницьких органів; правозаконність; взаємна відповідальність держави і громадянина. Результатом проведеного аналізу має стати обґрунтований висновок про загальноісторичну суспільну цінність демократії.

При роботі над другим питанням необхідно з'ясувати, що системотворчою ознакою та визначальним принципом демократії виступає народовладдя. В процесі розкриття питання слід сформулювати визначення народовладдя, розглянути такі його складові як «народ» і «влада». Для найбільш повного висвітлення питання доцільно проаналізувати державу, яка є публічно-владною організацією народу. Як її засновник, народ наділяє державу владною функцією, але водночас, він залишає за собою як керівництво, так і контроль за функціонуванням власного витвору. Необхідно показати, що народ є сувереном, а держава - механізмом реалізації народного суверенітету.

Третє питання передбачає закріплення поняття та надання розгорнутої характеристики форм та інститутів демократії. Необхідно визначити та обґрунтувати такі форми демократії, як: реалізація і гарантування захищених законом демократичних прав людини і громадянина; діяльність органів держави на принципах демократії; власні (безпосередня представницька) форми народовладдя. Особливу увагу слід приділити співвідношенню та взаємодії безпосередньої та представницької форм здійснення влади народу. Також слід визначити та охарактеризувати інститути демократії (вибори, референдум, органи первинного та вторинного представництва тощо).

За четвертого питання необхідно визначити поняття та систему функцій демократії, встановити їх співвідношення з функціями держави. Далі необхідно детально охарактеризувати кожну з наведених функцій демократії: установчу, оптимізацій державних рішень, сприяння виконанню прийнятих рішень, контрольну та сприяння розвитку особи. Доцільно проілюструвати теоретичний аналіз функцій прикладами із вітчизняної державно-правової практики.

П'яте питання передбачає, використовуючи теоретичний матеріал, розглянутий в попередніх питаннях, ретроспективний огляд ствердження демократичної державності в Україні, дослідження сучасного стану функціонування інститутів демократії та формулювання пропозицій щодо їх удосконалення.

Рекомендована література

1. Нудненко Л.А. Теория демократии / Л.А. Нудненко. - М.: Юристь, 2001. - 95 с.
2. Основи демократії: Посібник. - К.: АйБі, 2002. – 684 с.
3. Погорілко В.Ф., Федоренко В.Л. Референдум в Україні: історія та сучасність / В.Ф. Погорілко, В.Л. Федоренко. – К.: Ін-т держави і права НАН України, 2000. – 248 с.
4. Погорілко В. Основні засади теорії безпосередньої демократії / В. Погорілко // Право України. – 2001. - № 8. - С. 26-32.
5. Сенчук В.В. Поняття та ознаки демократичної держави: теоретико-правовий аспект / В.В. Сенчук // Держава і

право. Юридичні і політичні науки. Вип.44.- К.: Ін-т держави і права НАН України, 2009.- С.110-117.

6. Ткаченко В.Д. Демократія: політичні і правові ознаки / В.Д. Ткаченко // Формування суспільної політики: теоретичний, практичний та правовий аспект: Десяті Харківські політологічні читання / Упоряд.: А.П.Гетьман, О.В.Ставицька. – Харків: Право, 2000. – С. 26 – 28.

7. Тодыка О.Ю. Народовластие в условиях глобализации / О.Ю. Тодика. – Харьков: Право, 2005.- 336 с.

8. Тодика О.Ю. Народовладдя на трансформаційному етапі розвитку держави і суспільства / О.Ю. Тодика. – Харків: Право, 2007.- 480 с.

9. Цвик М.В. Теория социалистической демократии (Государственно-правовые аспекты) / М.В. Цвік. – К.: Вища школа, 1986. – 160 с.

10. Чапала Г. Народовладдя, демократія, самоврядування – співвідношення понять / Г. Чапала // Вісник Академії правових наук України: Зб. наук. праць. – Харків: Право, 2006. - № 1 (44). – С. 37-43.

11. Шипілов Л.М. Народовладдя як основа демократичної держави / Л.М. Шипілов. – Харків: ФІНН, 2009. – 216 с.

Тема 2. Форма державного правління

План

1. Поняття і структура форми держави.
2. Форма державного правління: поняття і класифікація.
3. Поняття і різновиди монархій.
4. Поняття і різновиди республік.
5. Пошук оптимальної форми державного правління в Україні за роки незалежності.

Висвітлюючи перше питання, необхідно надати визначення та охарактеризувати форму держави, підходи до виділення її складових елементів, пояснити сутність кожного з них

(форма державного правління, форма державного устрою, державно-правовий режим). Слід також назвати фактори, що впливають на процес формування держави (політичні, економічні, ідеологічно-культурні, соціально-національні, міжнародні) та надати кожному з них характеристику.

Далі необхідно уточнити питання щодо місця й ролі форми державного правління в системі елементів форми держави, розкрити поняття «форма державного правління» шляхом аналізу різних дефініцій, підходів, пояснюючи їх концептуальні відмінності. Слід висвітлити різні наукові позиції щодо виділення форм державного правління на основі різноманітних класифікаційних критеріїв. Визначаючи поняття цих форм, необхідно проаналізувати ознаки, згідно з якими вони розрізняються між собою.

У третьому питанні потрібно охарактеризувати основні види монархій (необмежена та обмежена), визначити їх відповідні різновиди (деспотична, абсолютна, теократична, станово-представницька, дуалістична, конституційна, парламентська).

Наступне питання передбачає визначення республіки, характеристику її юридичних ознак. При цьому потрібно, встановивши критерії класифікації, виділити її основні різновиди (парламентська, президентська, змішана), висвітлити їх історичний розвиток, втілення в конституційних моделях різних держав, визначити їх юридичні ознаки. Особливу увагу слід приділити з'ясуванню сутності, термінологічних еквівалентів, аналізу особливостей та юридичних ознак президентсько-парламентської та парламентсько-президентської форм державного правління, що являють собою різновиди змішаної республіки.

Насамкінець необхідно здійснити детальну характеристику конституційного реформування в Україні за роки незалежності. Визначити різновиди республіканської форми державного правління в Україні з прийняттям Конституції України 1996 року та Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 р., який набув чинності 1 січня 2006 р. Значно покращили б роботу пропозиції щодо основних напрямків вдосконалення моделі державно-владної організації в Україні на основі попереднього теоретичного дослідження.

Рекомендована література

1. Бостан С.К. Форма правління сучасної держави: проблеми історії, теорії, практики: Монографія / С.К. Бостан. – Запоріжжя: Юрид. ін-т, 2005. – 540 с.
2. Васильєв Г. Конституційний аспект політичної реформи / Г. Васильєв // Голос України. – 2003. – 27 берез. (№ 59). – С. 3; 28 бер. (№ 60). – С. 1, 6 – 7.
3. Заєць А. Принцип розподілу влад в новітній українській конституційно-правовій практиці / А. Заєць // Вісн. Акад. прав. наук України: Зб. наук. пр. – Х.: , 1998. – № 2. – С. 40–50.
4. Петришин О.В., Протасова В.Є. Конституційна форма державного правління: до пошуку оптимальної моделі в Україні // Вісник Академії правових наук України. – 2008. – № 3 (54). – С. 52 – 64.
5. Протасова В.Є. Парламентсько-президентська республіка: сутність, особливості, різновиди: Монографія. – Х.: Право, 2009. – 208 с.
6. Сарторі Дж. Порівняльна конституційна інженерія: Дослідження структур, мотивів і результатів: Пер. з 2-го англ. вид./ Дж. Сарторі. – К.: АртЕк, 2001. – 224 с.
7. Серьогіна С.Г. Форма правління і політичний режим: взаємозв'язок і взаємодія / С.Г. Серьогіна // Держ. буд. та місц. самоврядування. – Х.: 2005. – Вип. 9. – С. 3–13.
8. Серьогіна С.Г. Форма правління як базова категорія державного будівництва / С.Г. Серьогіна // Держ. буд-во та місц. самоврядування. – Х.: 2003. – Вип. 3. – С. 16–26.
9. Тацій В. Методологія конституційної реформи (Політична реформа: обговорюємо проект) / В. Тацій // Уряд. кур'єр. – 2003. – 9 квіт. (№66). – С. 4.
10. Шаповал В. Форма держави в конституційному праві / В. Шаповал // Вісн. КС України. – 2003. – № 2. – С. 47–58; № 3. – С. 65–80.
11. Шаповал В.М. Форма державного правління / В.М. Шаповал // Юридична енциклопедія: В 6-ти т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко та ін. – К.: Укр. енцикл., 2004. – Т. 6: Т-Я. – С. 295–296.

Тема 3: Джерела права: порівняльно-правова характеристика

План

1. Поняття та види джерел права у правових системах сучасності
2. Правовий звичай : ознаки та умови застосування
3. Судовий прецедент і судова практика як джерела права
4. Нормативно-правовий договір
5. Нормативно-правовий акт: поняття та класифікація

Розгляд першого питання доцільно почати з аналізу основних наукових підходів щодо визначення терміну «джерело права» і провести співвідношення понять «джерело» і «форма» права. А далі – стисло охарактеризувати первинні і вторинні джерела права у романо-германській, англо-американській, релігійній і традиційній сім'ях правових систем і у правовій системі України.

Відповідаючи на друге питання, треба сформулювати поняття правового звичаю, назвати його ознаки, способи санкціонування звичаїв, умови їх застосування в окремих сферах приватного і публічного права. В Україні правові звичаї (зокрема, звичай ділового обороту, звичаї торговельного мореплавства, звичаї національної меншини, місцеві звичаї) мають статус субсидіарного (додаткового) джерела права і підтвердження цьому варто знайти у галузевому законодавстві (див. Цивільний, Сімейний та інші кодекси України).

Висвітлення третього питання передбачає знання змісту доктрини правового прецеденту, особливостей, структури і різновидів (позитивного і негативного, деклараторного і креативного, та ін.) судового прецеденту. Розкриваючи природу судового прецеденту, слід виходити з того, що ставлення до нього як джерела права в англо-американській та інших правових сім'ях принципово відрізняється. Вся судова практика не визнається джерелом права, проте вона відчутно впливає на механізм правового регулювання. Особливої уваги заслуговує практика

Європейського Суду з прав людини, прецеденти якого визнаються джерелом права в усіх країнах, які ратифікували Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. (у тому числі в Україні); прецеденти тлумачення конституційних судів і практика вищих судових інстанцій.

У четвертому питанні необхідно показати відмінність договорів з нормативним змістом від індивідуально-правових договорів і підкреслити значення нормативного договору як засобу децентралізованого правового регулювання. Нормативні договори поділяють на дві групи - міжнародні і внутрішньодержавні, кожна з яких потребує детального розкриття та ілюстрації конкретними прикладами. Використовуючи Конституцію і Закон України «Про міжнародні договори України», можна перелічити умови, за наявності яких міжнародні договори стають частиною національного законодавства і застосовуються у порядку, передбаченому для норм національного законодавства.

Нормативно-правовий акт є основним джерелом права практично в усіх правових системах. Тому у відповіді на п'яте питання доречними будуть: ретельний аналіз ознак нормативного акту, його порівняння з іншими джерелами права та видами юридичних актів (актами застосування і тлумачення норм права), класифікація нормативних актів за юридичною силою, суб'єктами правотворчості, обсягом і характером дії, зовнішньою формою виразу тощо. Окремо слід зупинитися на особливостях і місці в системі нормативно-правових актів законів і підзаконних нормативних актів, назвати види і суб'єктів їх прийняття в Україні.

Наприкінці роботи бажано визначити тенденції подальшого розвитку джерел права з урахуванням сучасних інтеграційних процесів, зближення національних правових систем різних типів.

Рекомендована літератури

1. Богачова Л.Л. Нормативні акти органів виконавчої влади.// Проблеми державного будівництва та місцевого самоврядування на сучасному етапі: матеріали міжнар. наук. - практ.

конф., м. Харків, 21 трав.2009 р.- Х.: Видавець ФО-П Вапнярчук Н.М., 2009.- С.57-59.

2. Васянович О.А. Теоретичні аспекти класифікації правових звичаїв.// Держава і право. Юридичні і політичні науки. Вип.41.- К.: Ін-т держави і права НАН України, 2008.- С.69-74.

3. Гураленко Н. Основні концептуальні підходи до розуміння категорії "джерело права" // Юридична Україна. - 2007. - № 6. - С. 13-18.

4. Де Сальвіа М. Прецеденты Европейского Суда по правам человека. Руководящие принципы судебной практики, относящиеся к Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод. Судебная практика с 1960 по 2002 г.- СПб: Узд-во «Юридический центр Пресс», 2004.- 1072 с.

5. Малишев Б.В. Судовий прецедент у правовій системі Англії. - К.: Практис, 2008. - 344 с.

6. Марченко М.Н. Источники права: учеб. пособие. - М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2005.- 760 с.

7. Пархоменко Н.М. Джерела права: проблеми теорії та методології. - К.: Юрид. думка, 2008. - 326 с.

8. Пархоменко Н.М. Основні напрями інтеграції систем джерел права різних правових сімей.//Часопис Київського університету права.-2008.-№3.-С.20-25.

9. Процюк І.В. Види законів в Україні// Проблеми законності. - Х., 2000.- Вип.52.- С.3-9.

10. Стрельцова О.В. Актуальні питання джерел права в аспекті правоутворення // Держава і право. Юридичні і політичні науки. Вип.39. - К.: Ін-т держави і права НАН України, 2008. - С. 47-53.

11. Хрестова Г.О., Гайдамака І.О. Історія формування та особливості сучасного розуміння нормативно – правового акту // Держава і право. - 2007. – Вип. 35. С.43-48.

12. Шевчук С. Судова правотворчість: світовий досвід і перспективи в Україні. - К.: Реферат, 2007. - 640 с.

Тема 4. Правове регулювання суспільних відносин

План

1. Поняття правового регулювання суспільних відносин
2. Способи, методи, типи правового регулювання, правовий режим
3. Види правового регулювання
4. Механізм правового регулювання
5. Ефективність правового регулювання

Розкриття першого питання передбачає висвітлення специфічних ознак, які вирізняють серед видів суспільного регулювання правове. Йдеться про державне забезпечення, загальність, єдність, формалізованість, системність, результативність. Доцільно з'ясувати співвідношення правового регулювання з поняттям правового впливу, що охоплює всі аспекти дії права. Необхідно розкрити поняття предмета правового регулювання, вказавши на критерії, за якими ті чи інші суспільні відносини потрапляють у сферу правового регулювання.

Друге питання передбачає розкриття поняття та видів способів правового регулювання, визначення основних з них (дозволу, веління та заборони). Далі потрібно охарактеризувати поняття методу правового регулювання, назвати та проаналізувати його види (імперативний, диспозитивний, рекомендаційний, заохочувальний). Свого висвітлення потребує також поняття типу правового регулювання, при цьому необхідно вказати на сутність загальнодозвільного та спеціальнодозвільного типів правового регулювання. Завершується викладення відповіді на поставлене питання розкриттям поняття правового режиму, що поєднує в собі всі попередні засоби правового регулювання.

У третьому питанні потребують характеристики види правового регулювання. Перш за все необхідно розкрити особливості нормативного та індивідуального правового регулювання, порівняти їх та пояснити взаємодію. Окрему увагу необхідно приділити класифікації правового регулювання на

централізоване та децентралізоване, субординаційне, координаційне та автономне.

Четверте питання передбачає поглиблений аналіз системного характеру правового регулювання, який втілюється в понятті механізму правового регулювання. Потрібно розкрити склад та структуру механізму. Останнє передбачає характеристику обов'язкових (правова регламентація, реалізація норм права у правомірній поведінці) та факультативних стадій (виникнення правовідносин конкретного типу, застосування норм права) в їх єдності та взаємодії.

П'яте питання потребує висвітлення поняття ефективності правового регулювання, критеріїв її визначення та чинників, які впливають на неї. Останні поділяються на три групи, серед яких чинники, що пов'язані з досконалістю нормативної основи правового регулювання, чинники, що стосуються стану юридичної практики, та чинники, які визначають соціальні передумови правового регулювання.

Рекомендована література

1. Гайдамака І.О. Правовий режим: поняття та види // Державне будівництво та місцеве самоврядування. Вип. 15.- Х.: Право, 2008.- С.120-127.
2. Горшенёв В.М. Способы и организационные формы правового регулирования в социалистическом обществе. - М.: Юрид. лит., 1972. - 258с.
3. Кисель О.М. Функціональне призначення правового регулювання // Держава і право. – 2001. - Вип.10. - С.27-35.
4. Корчевна Л. До критики поняття „механізм правового регулювання” // Право України. – 2003. - № 1. – С. 117-119.
5. Осипова Н.П. Специфіка реалізації правосвідомості в процесі правового регулювання // Проблеми законності. Вип. 95.- Х.: Нац. юрид. акад. України,2008.- С.89-94.
6. Павловська Л.М. Ефективність правового регулювання суспільних відносин // Проблеми законності. Вип. 90.- Х.: Нац. юрид. акад. України,2007.- С.3-10.
7. Рабінович П.М. Герменевтика і правове регулювання

// Вісник Академії правових наук України, 1999 р., – № 2: Збірн. наук. праць, Х.: Право, 1999, – С. 61-71.

8. Ручкин Е.Б. Соотношение понятий предмет и сфера правового регулирования // Проблемы законности: Респ. міжвід. наук. зб. Вип. 34.- Х., 1998.- С.4-10.

9. Сарновська С.О. Інструменти та засоби правового регулювання //Бюлетень Міністерства юстиції України. - 2008.- № 2.-С. 21-28.

10. Селіванов В., Діденко Н. Правова природа регулювання суспільних відносин // Право України. – 2000. - № 10. – С. 10-20.

11. Сорокин В.Д. Метод правового регулювання: Теоретические проблемы. – М.: Юридическая литература, 1976. - 256 с.

12. Тарахонич Т.І. Правове регулювання: теоретичні аспекти // Правова держава. – К., 2001. – Вип. 12. – С. 76-81.

Тема 5: Поняття та класифікація норм права

План

1. Поняття та ознаки норми права
2. Структура норми права
3. Класифікація норм права
4. Спеціалізовані норми права в механізмі правового регулювання
5. Способи викладання норм права в статтях нормативно-правових актів

Визначаючи поняття норми права слід враховувати, що вона є різновидом соціальних (суспільних) норм, і тому їй властиві як всі загальні ознаки соціальних норм, так і специфічні ознаки, що відрізняють норми права від інших соціальних норм.

Далі слід назвати елементи структури норми права. Показати особливості структури охоронних та регулятивних норм

права. Визначити види структурних елементів норм права та навести їх приклади.

В межах системи правового регулювання кожна норма має власну спеціалізацією, що дозволяє класифікувати норми права за різними критеріями. Необхідно визначити ці критерії, назвати види і навести приклади кожного з видів.

Розкриваючи четверте питання необхідно вказати, що спеціалізовані норми не є самостійною нормативною основою для виникнення правовідносин і безпосередньо відносини між особами не регулюють, вони виконують субсидіарну (додаткову) функцію в правовому регулюванні та позбавлені традиційної трьохелементної логічної структури. Доцільно з'ясувати, які з них відносяться до відправних (системоутворюючих) норм, які до системозберігаючих, а які до системоспрошуючих норм. Навести приклади, використовуючи діюче законодавство.

В останньому питанні на конкретних прикладах слід показати абстрактний та казуїстичний; прямий, відсилочний та бланкетний способи викладання норми права в статтях нормативно-правового акта.

Рекомендована література

1. Заморська Л.І. Логіко-структурні закономірності щодо визначених норм права // Держава і право. Юридичні і політичні науки. Вип. 39. – К.: Ін-т держави і права НАН України, 2008. – С. 40-47.

2. Горшенев В.М. Нетипичные нормативные предписания // Советское государство и право. - 1978. - № 3. – С. 113-118.

3. Колошин В. Логічна структура норм права (деякі практичні аспекти) // Право України. – 1995. – № 7. – С. 44-46.

4. Корнута Р. Вітчизняні погляди на структуру норми права // Право України. – 2007. – № 7. – С. 19-21.

5. Недбайло П.Е. Советские социалистические правовые нормы. – Львов: Изд. Львов.ун-та, 1959. –169 с.

6. Нормы советского права: Проблемы теории / Под ред. М.И. Байтина и В. К. Бабаева. - Саратов: Из-во Саратовского Уни-та, 1987. - 248 с.

7. Орехов В.Ю. Місце санкції у структурі правової норми // Держава і право. Юридичні і політичні науки. Вип. 29. – К.: Ін-т держави і права НАН України, 2005. – С. 102-108.

8. Погорілко В.Ф., Федоренко В.Л. Поняття, ознаки, види і структура конституційно-правових норм // Право України. – 2001. – № 11. – С. 9-14.

9. Ставицька О. Норма права в системі чинників регулювання соціальних конфліктів // Право України. – 2001. – № 10. – С. 13-15.

10. Чернобель Г.Т. Структура норм права и механизм их действия // Правоведение. – 1988. - № 6. – С. 40-47.

11. Ульянова О. Правові фікції і правові презумпції: єдність та відмінність // Право України. – 2005. – № 6. – С. 101-103.

12. Якушев І. М. Норма права: поняття, властивості, структура // Актуальні питання реформування правової системи України: Зб. наук. ст. за матеріалами V Міжнар. наук.-практ. конф., м. Луцьк, 30-31 трав. 2008 р. - Луцьк: Волин. обл. друкарня, 2008. - С. 70-72.

Тема 6. Правозастосування в механізмі реалізації права

План

1. Поняття та ознаки правозастосування, його роль в механізмі реалізації права
2. Стадії правозастосування
3. Основні вимоги правильного застосування нормативних приписів
4. Акти правозастосування, їх види
5. Роль тлумачення норм права у процесі правозастосування

При розгляді першого питання слід проаналізувати основні підходи до характеру правозастосовної діяльності, що

представлені в юридичній літературі. Визначити, хто може бути суб'єктом правозастосування, в яких випадках виникає необхідність у застосуванні норм права. Встановити, яку роль відіграє правозастосування в механізмі реалізації права та визначити особливості його співвідношення з іншими формами реалізації права (виконанням, дотриманням, використанням).

Для розкриття другого питання необхідно розглянути можливість представлення процесу застосування права як силігізму, де великою посилкою слугує юридична основа справи, малою – фактичні обставини, висновком – рішення у справі. У роботі слід також визначити, чи є доцільним (необхідним) включення до процесу правозастосування інших (додаткових) стадій таких як тлумачення норм права, конкретизація норм права, звернення до практики їх застосування, виконання рішення у справі. У межах цього питання слід звернутись до процесуальних кодексів України з метою встановлення, чи виокремлюють вони стадії правозастосування. Бажаним є розгляд питання щодо характеру діяльності правозастосовного органу за умов прогалини в законодавстві.

При розгляді основних вимог щодо процесу правозастосування, особливу увагу слід приділити розкриттю змісту таких вимог як обґрунтованість, законність, доцільність. Окремо слід обґрунтувати положення про неприпустимість підміни законності на будь-яку політичну, економічну чи іншу доцільність.

У четвертому питанні необхідно розкрити природу актів правозастосування як різновиду юридичних актів, визначити ознаки, що відрізняють її від правових приписів. Характеристика актів правозастосування потребує також встановлення основних критеріїв, за якими може відбуватись класифікація актів правозастосування (за суб'єктом прийняття, галузевою належністю норм тощо).

Розкриття п'ятого питання вимагає наведення загальної характеристики такого виду діяльності як тлумачення норм права, способів та методів тлумачення та визначення ролі правотлумачної діяльності при застосуванні норм права.

Рекомендована література

1. Актуальні проблеми тлумачення і застосування юридичних норм : Зб. ст. учасн. міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті проф. П.О. Недбайла (28-29 берез. 2008 р.).- Львів: Львів. нац. ун-т ім. І.Франка, 2008.- 228 с.
2. Васьковський Е.В. Цивилистическая методология. Учение о толковании и применении гражданских законов. – М.: АО «Центр ЮрИнфоР», 2002. – 508 с.
3. Гнатюк М.Д. Загальна характеристика застосування права як особливої форми його реалізації //Часопис Київського ун-ту права. - 2005.- № 4.- С. 47-52.
4. Горшенев В.М. Способы и организационные формы правового регулирования в социалистическом обществе. – М.: Юридическая литература, 1972. – 258 с.
5. Заєць А.Г. Тлумачення правових норм у сучасних умовах : функції та методи // Держава і право. Юридичні і політичні науки. Вип.37. - К.: Ін-т держави і права НАН України, 2007. - С.66-71.
6. Капліна О.В. Правозастосовне тлумачення норм кримінально-процесуального права: Монографія. – Х.: Право, 2008. – 296 с.
7. Квіт С.М. Основи герменевтики: Навч. посіб. – К.: Вид. дім «КМ Академія», 2003. – 192 с.
8. Каращук К. Деякі аспекти тлумачення норм права //Вісник Національної академії прокуратури України. - 2008.- №2 (№ 4). - С.118-123.
9. Науково-практичний коментар до цивільного законодавства України. В 4-х т. Т.4. Методологія тлумачення нормативно-правових актів України / Відп. Ред. В.Г. Ротань. – К.: Юридична книга; Севастополь; Ін-т юрид. дослід., 2008. – 848 с. (Нормат. док. та комент.).
10. Рісний М. Проблеми розсуду у застосуванні національними державними органами норм Конвенції // Право України .- 2000. - № 11. – С. 40-42.
11. Селівон М. Гармонізація положень національного законодавства з нормами міжнародного права та їх застосуван-

ня в практиці Конституційного Суду України //Вісник Конституційного Суду України. - 2003.- № 3. – С. 36-51.

12. Шевчук С. Основи конституційної юриспруденції. – Харків: Консум, 2002. – 296 с.

Тема 7: Права і свободи людини та гарантії їх реалізації

План

1. Права людини як фундамент взаємодії особи та держави
2. Класифікація прав і свобод людини
3. Система гарантій прав і свобод людини та громадянина в демократичній правовій державі
4. Національні юридичні гарантії прав людини за законодавством України
5. Міжнародні гарантії прав і свобод людини

У першому питанні необхідно надати визначення прав і свобод людини, розкрити їх основні риси (передусім, природність, невід'ємність від особи, рівність, соціальна обґрунтованість, відповідність міжнародним стандартам, гарантованість державою). Визначаючи роль прав людини в механізмі взаємодії особи та держави, слід виходити з того, що саме особа, її честь та гідність, життя та здоров'я, виступають вищими цінностями сучасного державно організованого суспільства, що прямо передбачено міжнародно-правовими актами та Конституцією України. Основною функцією демократичної правової держави виступає всебічний захист та забезпечення прав і свобод людини і громадянина. Держава гарантує особі необхідний для гідного існування та розвитку обсяг прав і свобод через закріплення їх у позитивному праві, а також створення системи юридичних та інших гарантій. Відносини між особою та державою будуються на принципі взаємної відповідальності, що забезпечується правовими засобами взаємовпливу.

При розкритті другого питання необхідно розглянути різні класифікації прав і свобод людини та громадянина з урахуванням: 1) сфери суспільних відносин (життєві, особисті, гуманітарні, політичні, економічні, соціального захисту); 2) ролі держави у їх забезпеченні (негативні й позитивні); 3) міри визначеності можливостей (права та свободи людини); 4) наявності громадянства (права і свободи людини та права і свободи громадянина) тощо. В цьому питанні слід також розглянути концепцію прав людини крізь призму їх трьох поколінь (особистих і політичних, соціально-економічних та колективних).

При розгляді третього питання необхідно надати визначення гарантій прав і свобод людини та визначити їх систему. Необхідно вказати на економічні, політичні, ідеологічні, юридичні гарантії прав людини, які функціонують на національному та міжнародному рівнях. Слід пояснити, чому гарантії є найважливішою умовою для реалізації прав і свобод людини та громадянина, втілення їх у життя. Необхідно звернути увагу на роль держави як гаранта прав людини.

У четвертому питанні слід докладно зупинитися на окремих видах юридичних гарантій прав і свобод людини та громадянина, які діють на національному рівні. Особливу увагу необхідно звернути на конституційні юридичні гарантії: рівний захист перед законом і судом, обов'язкову публікацію законів, заборону виконання явно незаконних наказів, презумпцію невинності та ін.

При викладенні останнього питання необхідно визначити основні міжнародні юридичні гарантії прав людини. Слід приділити окрему увагу праву на звернення до міжнародних судових установ та відповідних органів міжнародних організацій у разі вичерпання всіх засобів національного правового захисту та визначити перелік таких установ, які є доступними для громадян України.

Рекомендована література

1. Антонович М. М. Права людини та їх захист: Навч. дисципліна / Національний ун-т «Києво-Могилянська академія». Факультет правничих наук. – К., 2001. – 32 с.

2. Бородін І. Права та свободи громадян, їх класифікація, гарантії реалізації // Право України. – 2001. - № 12. - С.32-34.

3. Гончаренко О. М. Права людини в Україні: навч. посіб. – К.: Знання, 2008. – 207 с.

4. Євїнтов В.І. Україна і сучасна міжнародна система захисту прав людини // Правова держава. – К.: 1999. – Вип. 10. – С. 341-353.

5. Колодій А.М., Олійник А.Ю. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні: підруч. для студ. ВНЗ та працівників місцевого самоврядування. – К.: «Правова єдність», всеукраїнська асоціація видавців, 2008. – 350 с.

6. Кушніренко О.Г., Слінько Т.М. Права і свободи людини та громадянина: Навч. посіб. – Х. : Факт, 2001. – 437 с.

7. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права: позиція держави та погляд громадянського суспільства (Збірка документів) /Упорядн. О.М. Руднева, Г.О. Христова; наук. ред. – О.М. Руднева. – К.: Істина, 2007. – 240 с.

8. Права человека. Учебник для вызов. Отв. ред. – чл.-корр. РАН, д.ю.н. Е.А. Лукашѳва. – М: НОРМА-ИНФРА М, 1999. – 573 с.

9. Проблеми реалізації прав і свобод людини та громадянина в Україні / Інститут держави і права ім. В.М.Корецького НАН України / За заг. ред. Онїщенко Н.М., Зайчука О.В.. – К. : Юридична думка, 2007. – 424 с.

10. Рабїновїч П.М. Раданович Н.М. Європейська конвенція з прав людини: проблеми національної імплементації (загальнотеоретичні аспекти). – Львів: Астрон, 2002. – 192 с.

11. Христова Г., Панарїна Н. Право на звернення до міжнародних судових установ та відповідних органів міжнародних організацій в системі гарантїй правопорядку // Вісник Академії правових наук України. – 2007. – № 2 (49). – С. 43-50.

12. Шевчук С.В. Порівняльне прецедентне право з прав людини – К.: Реферат, 2002. – 344 с.

Тема 8. Поняття, склад та зміст правовідносин

План

1. Поняття та ознаки правових відносин
2. Види правових відносин
3. Склад правовідносин та загальна характеристика його окремих елементів
4. Зміст правовідносин: суб'єктивні праві та юридичні обов'язки суб'єктів правовідносин
5. Юридичні факти: поняття та зміст. Фактичний склад

При написанні першого питання необхідно звернути увагу на сутність правових відносин, їх призначення та місце, яке вони займають в механізмі правового регулювання. Дати характеристику їх ознак (суспільний, вольовий, ідеологічний характер, забезпеченість державними охоронними засобами та ін.). Важливо проаналізувати кожен з елементів складу правовідносин (суб'єкт, об'єкт, суб'єктивні права та обов'язки) та розкрити відмінності між матеріальним і юридичним змістом.

Класифікація правових відносин на види повинна здійснюватися відповідно до тих чи інших критеріїв (галузева належність, час дії, кількість учасників, характер впливу на суспільні відносини тощо). Особливу увагу при цьому необхідно приділити аналізу загальних і конкретних, абсолютних і відносних, простих і складних правових відносин.

У третьому питанні необхідно висвітлити основні підходи до складу правовідносин, що склалися в сучасній юридичній науці, поняття фактичного та юридичного складу правовідносин. Необхідно визначити елементи юридичного складу правовідносин, серед яких: суб'єкти правовідносин, об'єкти правовідносин, а також їх зміст, який складають суб'єкті права та юридичні обов'язки суб'єктів правовідносин. До складу правовідносин примикають підстави їх виникнення, до яких належать норма права, правосуб'єктність та юридичний факт. Завершити розгляд цього питання необхідно загальною характеристикою суб'єктів правовідносин, яка має включати визначення їх по-

няття, видів, аналіз поняття та складу правосуб'єктності, а також об'єктів правовідносин, їх поняття та різновидів.

При викладенні четвертого питання слід дати визначення поняття суб'єктивного права, вказати його суттєві ознаки, роль і значення в регулюванні суспільних відносин. Потрібно розкрити зміст суб'єктивного права за допомогою правомочностей, які є структурними елементами суб'єктивного права (право на поведінку, право на вимагання, право на домагання, право на користування соціальними благами). Відповідної характеристики потребує юридичний обов'язок, його співвідношення з суб'єктивним правом.

При характеристиці юридичних фактів слід показати їх значення для виникнення, зміни і припинення правових відносин, дати їх класифікацію в залежності від вольової ознаки, правових наслідків та інших критеріїв. Необхідно сформулювати поняття фактичного складу, навести приклади та визначити його співвідношення з складними юридичними фактами.

Рекомендована література

1. Бугасць О.Є. Вихідні засади аналізу категорії «Правовідносини»// Вісник Запорізького юридичного інституту: науково-практ. зб. статей - № 1(10) 2000р. – Запоріжжя. - 2000. – С. 12-20.

2. Бурлай Е.В. Нормы права и правоотношения в социалистическом обществе. – К., 1987. – 112 с.

3. Гнатущенко Ю.В. Деякі аспекти генезису правовідносин// Держава і право. Юридичні і політичні науки. - К.: Ін-т держави і права НАН України, 2006.- Вип. 31. - С. 58-65.

4. Гудима Д.А. Поняття «суб'єкт права»: до сучасних дискусій // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2003. – № 10. – С. 40-53.

5. Єрмоленко В. Щодо відмінностей між об'єктом правовідносин і об'єктом права // Право України. – 2004. - № 1. – С. 136-139.

6. Завальний А. Юридичні факти: історичні та сучасні аспекти розуміння // Право України. – 2006. - № 1. – с. 113-116.

7. Кикоть Г. Проблема класифікації юридичних фактів у сучасній теорії права // Право України. – 2003. - № 7. – С. 29-33.
8. Кравчук В. Про правоздатність юридичних осіб: окремі питання // Право України. – 1999. – №11. – С. 23-28.
9. Курінний Є. Об'єкт права: доктринальні питання визначення категорії // Право України. – 2003. - № 10. – С. 33-36.
10. Тимошенко В.І. Держава як суб'єкт права (з історії політичної і правової думки) // Держава і право. – 2003. – Вип.. 21. – С. 129-140.

ТЕМИ КУРСОВИХ РОБІТ на 2013-2014 навчальний рік

Тема 1. Держава: поняття та особливості сучасного розуміння

План

1. Основні сучасні теорії держави
2. Поняття та ознаки держави
3. Державний суверенітет та суверенні права. Державний суверенітет в умовах глобалізації
4. Статус наддержавних утворень на прикладі Європейського Союзу

Розгляд першого питання передбачає розкриття основних положень сучасних теорій розуміння держави, до яких, зокрема, можна віднести теорії: солідаризму (Е.Дюркгейм, Л.Дюгі), марксизму (К.Маркс, Ф.Енгельс), неолібералізму (Дж. Кейнс), неоконсервативізму (Ф. фон Гаск), плюралістичної демократії (Г.Ласкі, М. Оріу, М.Дюверже, Р.Даль), еліт (Г.Моска, В. Парето), держави загального благоденства (Г.Мюрдаль, М. Крозьє), тощо. Необхідно визначити як загальні тенденції сучасного розуміння держави, так і специфічні риси, притаманні кожній з теорій.

На підставі розгляду першого питання, використовуючи сучасне теоретичне розуміння держави, необхідно висвітлити її найбільш типові ознаки, зокрема: наявність чітко визначеної території, політична влада, державний суверенітет, населення, більшість якого пов'язана з державою відносинами громадянства, здатність видавати закони та інші правові акти, наявність чиновництва та мілітарних утворень – армії і поліції. В результаті необхідно дати розгорнуте сучасне визначення держави.

Визначаючи зміст державного суверенітету як найважливішої властивості державної влади, треба зупинитися на його внутрішньому та зовнішньому проявах, розкрити такі його ознаки, як єдність, неподільність, невідчужуваність. Необхідно

дослідити зв'язок державного суверенітету з народним та національним суверенітетами, навести приклади з буття української державності. Разом з тим доцільно проаналізувати поняття суверенних прав у співвідношенні з поняттям державного суверенітету. Підсумовуючи третє питання, слід вказати на сучасні тенденції розуміння відносності державного суверенітету в умовах глобалізаційних процесів, а також, можливості його обмеження, яке, зокрема, засновується на ідеї пріоритету прав людини над державою.

Четверте, заключне питання спрямоване на розкриття поняття та видів наддержавних утворень. Необхідно визначити передумови, які спричиняють до виникнення таких утворень. У цьому ракурсі необхідно розглянути питання про делегування суверенних прав з боку держави наддержавним утворенням. В якості ілюстрації теоретичного матеріалу слід застосувати практику виникнення, розвитку та функціонування Європейського Союзу.

Рекомендована література

1. Барабаш, Ю.Г. Державно-правові конфлікти в теорії та практиці конституційного права: монографія / Ю.Г. Барабаш. – Харків: Право, 2008. – 220 с.
2. Войтович, Р. Місце, роль та функції національної держави в контексті сучасних глобалізаційних процесів / Р. Войтович // Вісник Національної Академії державного управління при Президентові України. - 2004.- № 2.- С. 70-81.
3. Гомеров И.Н. Государство и государственная власть: предпосылки, особенности, структура / И.Н. Гомеров. – М.: ООО «Изд-во ЮКЭА», 2002. - 830 с.
4. Історія вчень про державу і право: Підручник /за ред. проф. Г.Демиденка, проф. О.В. Петришина. – Х.: Право, 2008. – 240 с.
5. Ильин, М.В., Кудряшова, И.В. Суверенитет. Трансформация понятий и практик: монография / М.В. Ильин, И.В. Кудряшова – М.: МГИМО, 2008. – 228 с.
6. Карашук, В.В. Суверенитет у системі основних ознак

держави / В.В. Карашук // Держава і право. Юридичні і політичні науки. Вип.29.- К.: Ін-т держави і права НАН України, 2005. - С.108-111.

7. Коваленко, І. Проблеми співвідношення над національності та суверенітету в основних концепціях західноєвропейської інтеграції / І. Коваленко // Наукові записки НаУКМА, 2007. – Т. 12. – С. 48-55.

8. Панов, М.І., Герасіна, Л.М. Сучасна держава – комплексний політико-правовий інститут. Ефективна правова політика держави / М.І. Панов, Л.М. Герасіна // Політико-правові інститути сучасності: структура, функції, ефективність. – К.: Вид-во «Концерн «Видавничий дім «Ін Юре, 2005.

9. Оборотов, Ю.Н. Содержание аксиосферы государства / Ю.Н. Оборотов // Актуальні проблеми держави і права. Вип.40.- Одеса: Юрид. літ., 2008. - С. 223-231.

10. Сало В.І. Сучасні підходи до реалізації державного суверенітету в умовах членства в Європейському Союзі / В.І.Сало // Конституція України: досвід та шляхи удосконалення: Матеріали «круглого столу» з нагоди 10-ї річниці прийняття Конституції України. М. Харків, 21 червня 2007 року. / ред. кол.: Ю.П. Битяк, І. В. Яковюк, В.Г. Чапала. – Х.: Право, 2006. – С. 115-116.

11. Шипілов, Л.М. До питання про природу народного суверенітету / Л.М. Шипілов // Організаційні та правові проблеми забезпечення державного суверенітету: Матеріали міжнар. наук. – практ. конф., м. Харків, 27 берез. 2009 р./ редкол.: Ю.П.Битяк, І.В. Яковюк, Г.В. Чапала. – Х.: Видавець ФОП Вапнярчук Н.М., 2009. – С.44-45.

12. Хірохіде, Такіава Виправдання держави загального достатку в добу глобалізації. До питання про комплексні кордони / Такіава Хірохіде // Проблеми філософії права. Т. 4-5.- К.; Чернівці: Рута, 2006-2007. - С. 24-33.

Тема 2. Механізм держави і державний апарат

План

1. Механізм держави і його структура.
2. Поняття державного апарату. Державні органи та їх види.
3. Принципи організації і діяльності державного апарату. Поділ державної влади.
4. Організація влади на місцях. Взаємодія місцевих державних органів і органів місцевого самоврядування.
5. Державна служба та її види. Державний службовець, посадова особа.

Розкриваючи поняття механізму держави, необхідно акцентувати увагу на інституційному та «людському» його вимірах, висвітлити співвідношення з державним апаратом, сформулювати його дефініцію. Характеризуючи складові елементи механізму держави, слід визначити загальні ознаки для усіх різновидів державних організацій, а також специфіку кожного з елементів державного механізму.

Відповідь на друге питання рекомендується розпочати з формулювання визначення державного апарату та його ознак. Далі необхідно викласти поняття державного органу, розкрити його ознаки, доцільно навести різні наукові підходи стосовно визначення компетенції державного органу. Особливої уваги потребує питання щодо різноманітності класифікацій державних органів, що обумовлено різноспрямованістю та складністю владно-управлінських функцій держави.

Третє питання передбачає визначення поняття та аналіз принципів організації й діяльності державного апарату. Уточнення потребує принцип поділу державної влади як один з основоположних засад організації і діяльності державного апарату в умовах становлення в Україні демократичного правління і правової державності. Суттєво покращило би роботу визначення категорії «система стримувань і противаг», як складової поділу державної влади, зокрема на основі аналізу положень

Конституції України 1996 року та Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 р., який набув чинності 1 січня 2006 р. Надалі бажано охарактеризувати в загальному вигляді законодавчу, виконавчу, судову гілки державної влади та, відповідно, їх органи.

Наступне питання потребує висвітлення моделей організації здійснення влади на місцях з аналізу зарубіжного досвіду. Окрім того, необхідно визначити систему органів місцевого самоврядування та виконавчої влади на місцях в Україні, засади їх взаємодії.

Характеризуючи категорію «державна служба», необхідно проаналізувати широкий та вузький підходи до її визначення, розглянути види за різними класифікаційними критеріями. Насамкінець слід з'ясувати поняття й різновиди державних службовців, юридичні підстави виокремлення такої особливої групи державних службовців як посадові особи.

Рекомендована література

1. Дашковська О.Р. Принцип поділу влади як гарантія політичної свободи людини і громадянина // Пробл. законності: Респ. міжвідом. наук. зб. / Відп. ред. В. Я. Тацій. – Х.: Нац. юрид. акад. України. 1998. – Вип. 36. – С. 54–58.

2. Дзьобань О.П. Теоретичні основи поділу та взаємодії влади (історико-філософський аспект) // Бюл. Мі-ва юстиції України. – 2004. – № 11. – С. 60–80.

3. Заєць А. Принцип розподілу влад в новітній українській конституційно-правовій практиці // Вісн. Акад. прав. наук України: Зб. наук. пр. – Х.: Право, 1998. – № 2. – С. 40–50.

4. Захаров А.С. Теоретико-методологічні питання застосування функціонального критерію класифікації в системі органів державної влади в Україні // Бюлетень Міністерства юстиції України. - 2004.- №5. - с.77-85.

5. Крупчан О.Д. Організація виконавчої влади. – К.: Вид-во Укр. акад. держ. управління, 2001. – 132 с.

6. Мельниченко В. Розподіл і єдність влади. Зарубіжна практика і потреби України // Віче. – 2000. – № 9. – С. 136–155.

7. Орзіх М. Адміністративно-правовий статус органів місцевого самоврядування // Юридический вестник.- 2000.- №2.- С. 101-107.

8. Петришин А.В. Государственная служба. Историко-теоретические предпосылки, сравнительно-правовой и логико-понятийный анализ // Монография. – Харьков: Факт, 1998 г. – 168 с.

9. Процюк І.В. Поділ влади – фундаментальний принцип демократичної правової державності // Державне будівництво та місцеве самоврядування: Зб. наук. праць. – Харків: Право, 2005. – Вип. 9. – С.14-24

10. Селіванов В. Людський вимір політики трансформації державного управління в Україні // Право України. - 2004.- №10.- С.4-10.

11. Серьогіна С.Г. Організація місцевого самоврядування в Україні в контексті форми правління // Державне будівництво та місцеве самоврядування. – 2001. – № 2. – С. 61 – 71.

12. Шаповал В.М. Президент України і виконавча влада // Виконавча влада і адміністративне право / За заг. ред. В.Б. Авер'янова. – К.: Ін-Юре, 2002. – С. 36–44.

Тема 3. Поняття права та багатоаспектність праворозуміння

План

1. Основні концепції праворозуміння.
2. Поняття і ознаки права. Співвідношення права і закону.
3. Право в об'єктивному і суб'єктивному смислі.
4. Функції права.
5. Цінність права.

Висвітлення першого питання передбачає розкриття основних концепцій праворозуміння – природної, позитивістської, соціологічної. При цьому важливо показати основні відмінності у розумінні права в межах означених концепцій. Зокрема,

при характеристиці природної концепції праворозуміння слід акцентувати увагу на таких положеннях як зв'язок права і справедливості; принципову відмінність природного і позитивного права, їх співвідношення між собою. При характеристиці юридичного позитивізму слід звернути увагу на принципове ототожнення права і закону. При цьому важливо показати відмінність між класичним і сучасним позитивізмом. При аналізі соціологічної концепції праворозуміння слід виходити з основної ідеї про те, що право є тим, що фактично відбувається у правовій дійсності, а не тим, що записане на папері.

В другому питанні слід проаналізувати ознаки права (нормативність, системність, формальна визначеність, обов'язковість, зв'язок з державою, відповідність права змістовним моральним стандартам – справедливості, рівності, свободі, гуманізму) і сформулювати його визначення. При розкритті даного питання слід показати єдність права і закону як змісту і форми його вираження. Водночас необхідно обґрунтувати, що це не тотожні явища через виділення характеристик неправового закону.

При розкритті третього питання потрібно розкрити відмінність між правом як об'єктивним явищем і правом в суб'єктивному смислі як конкретною юридичною можливістю, що належить індивіду або організації. При цьому слід показати нерозривний взаємозв'язок між ними.

В четвертому питанні слід охарактеризувати загальносоціальні функції права (виховну, ідеологічну, інформаційну, комунікативну та ін.) і юридичні функції права (регулятивну, охоронну). Слід акцентувати увагу на тому, що у функціях права знаходять свій прояв соціальне призначення права і основні напрямки його впливу на суспільні відносини.

При висвітленні п'ятого питання слід охарактеризувати власну, інструментальну і історико-культурну цінність права, показати взаємозв'язок між ними. При цьому варто виходити з того, що власна цінність права обумовлена його сутнісними характеристиками і полягає в тому, що право здатне забезпечити упорядкування суспільних відносин на засадах свободи, рівності, справедливості, гуманізму; інструментальна цінність права

зумовлена його зовнішніми формальними властивостями і полягає у тому, що право здатне виступати універсальним ефективним регулятором суспільних відносин; історико-культурна цінність права полягає у тому, що право – це явище, яке належить до фундаментальних цінностей світової культури, втілює гуманістичні прагнення людства.

Рекомендована література

1. Бурлай Є. До питання про функції права // Вісн. Акад. правових наук України. – № 3 (42). – С. 37. – С. 31 – 42.
2. Волошенюк О. В. Цінність права // Право і безпека. – 2005. – № 1(4/1). – С. 18 – 20.
3. Максимов С. И. Правовая реальность: опыт философского осмысления: Монография. – Харьков: Право, 2002. – 328 с.
4. Наливайко О. І. Функції права: поняття, класифікація, генезис // Часопис Київського ун-ту права. – 2004. – № 3. – С. 13 – 18.
5. Петришин О. В. Конфлікт та співробітництво як соціальне середовище права // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2004. – № 3(38). – С. 24 – 34.
6. Петришин О. В. Право як соціально-юридичне явище: до постановки проблеми // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2007. – № 4 (51). – С. 3 – 18.
7. Погребняк С. П. Про ознаки права // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2008. – № 4(55) – С. 13 – 21.
8. Рабінович П. М. Сучасне європейське праворозуміння // Право України. – 2006. – № 3. – С. 4 – 6.
9. Рабінович П. М. Інструментальна цінність об'єктивного юридичного права // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2005. – № 3(42). – С. 8 – 20.
10. Рабінович П. М. Праворозуміння «природне» та «легістське»: неминучість співіснування // Право України. – 2009. – № 3. – С. 65 – 70.
11. Цвік М. В. Про сучасне праворозуміння // Вісн. АПРН. – 2001. – № 4(27). – С. 3 – 13.

12. Черних Є. М. Діалектична єдність об'єктивного і суб'єктивного права // Держава і право. Юридичні і політичні науки. – 2006. – Вип. 32. – С. 40 – 46.

Тема 4. Принципи права у правовому регулюванні суспільних відносин

План

1. Поняття та риси принципів права. Співвідношення принципів і норм права
2. Види принципів права
3. Вплив принципів права на стадії правозакріплення
4. Значення принципів права на стадії реалізації права

При розкритті першого питання слід вказати основні підходи, які існують в юридичній літературі до визначення принципів права (як вихідних засад, основоположних вимог, ідей правосвідомості тощо), назвати їх представників, коротко зупинитись на кожному з підходів. При визначенні співвідношення принципів і норм права слід назвати ознаки принципів і норм права, на підставі чого зробити висновок, чи можна вважати принципи різновидом норм права або це є самостійною юридичною категорією.

Питання „Види принципів права” потребує розкриття представлених у роботах з теорії держави і права підходів до класифікації принципів, позитивних рис і недоліків кожної із запропонованих класифікацій. Автор роботи має більш детально зупинитись на тій з класифікацій, яка, на його думку, є найбільш обґрунтованою, пояснити свій вибір, коротко охарактеризувати кожен із груп принципів права, навести приклади.

Вплив принципів права на стадії правозакріплення рекомендовано розкривати через встановлення впливу принципів на правосвідомість учасників процесу правозакріплення, визначення ролі принципів, на відповідність яким має оцінюватись сам процес правозакріплення (зокрема, принципи законності,

доступності приписів нормативних актів тощо).

Останнє питання плану потребує встановлення того, яку роль мають відігравати принципи права у процесі тлумачення права, реалізації норм права, при правозастосуванні. Окрему увагу слід звернути на інститут аналогії права.

Рекомендована література

1. Олесь А. Роль загальних правових принципів у процесі застосування європейського права. // Юридичний журнал. – 2007. - № 3. – С. 45-48.

2. Байтин М.И. О принципах и функциях права: новые моменты. // Правоведение. – 2000. - № 3. – С. 4-16.

3. Бринцев В., Андрущенко І. Застосування та інтерпретація стандартів (принципів) правової держави в конституційному судочинстві. // Вісник Конституційного Суду України. – 2008. - № 2. – С. 73-83. № 3. – С. 67-77.

4. Горбунова Л.М. Принцип законності у нормотворчій діяльності органів виконавчої влади. - К.: Юрінком Інтер, 2008. - 240 с.

5. Головатий С. Верховенство права. У 3-х кн. Кн. 2. Від доктрини - до принципу. - К.: Фенікс, 2006. - 625-1276 с.

6. Колодій А.М. Принципи права України. - К.: Юрінком Інтер, 1998. – 207 с.

7. Петришин О.В. Верховенство права в системі дії права // Проблеми законності. Вип. 100. - Х.: Нац. юрид. акад. України, 2009. - С. 18-30.

8. Погребняк С.П. Основоположні принципи права (змістовна характеристика): Монографія. – Х.: Право. – 240 с.

9. Погребняк С. Втілення принципів права в юридичних актах. // Вісник Академії правових наук України. – 2006. - № 2.

10. Ткаченко В.Д. Функціональне призначення законності // Вісник Академії правових наук України. – 1996. - № 6. – С. 24-30.

11. Фулей Т. Загальнолюдські (загальноцивілізаційні) принципи права: деякі теоретичні аспекти. // Право України. – 2003. – № 7. – С. 24-29.

12. Уварова О. Загальні принципи права та їх роль у правозастосуванні з позицій природноправового і позитивістського підходів до права // Вісник Академії правових наук України. – 2008. - №2(53). - С. 244-252.

Тема 5. Норми права в системі соціальних регуляторів

План

1. Поняття, загальні риси і види соціальних норм
2. Право і мораль
3. Право і релігійні норми
4. Право і політика
5. Право і корпоративні норми

У першому питанні потрібно надати визначення соціальних нормам та з'ясувати їх суттєві риси. Крім того, автор роботи має навести декілька класифікацій соціальних норм за різними критеріями, а також стисло охарактеризувати виділені класифікаційні групи. Наприкінці першого питання слід пояснити співвідношення між соціальними і технічними нормами.

Питання з другого по п'яте присвячено характеристиці співвідношення права з іншими соціальними регуляторами (мораллю, релігією, політикою, корпоративні норми). При розгляді цих доцільно дотримуватися єдиної схеми: спочатку характеризуються спільні риси і відмінності між правом й іншими соціальними нормами, потім з'ясовується їх взаємодія і взаємовплив.

Розглядаючи проблему співвідношення права і моралі, крім іншого, потрібно зупинитись на проблемі можливості впливу права на мораль та вказати шляхи та форми цього впливу. Автору також слід вирішити питання, чи всі норми права є морально обґрунтованими або деякі норми системи права є морально нейтральними.

Висвітлюючи співвідношення права і релігії, потрібно охарактеризувати, зокрема, форми впливу релігії на право, а також виокремити галузі права, вплив релігії на які є найбільш

відчутним. Крім того, слід пояснити природу такого явища як релігійне (наприклад, канонічне, мусульманське, рабинське) право.

Досліджуючи взаємодію права і політики доцільно зупинитися на характеристичні меж, які встановлює право в діяльності суб'єктів політики (передусім, держави), а також пояснити значення терміна «правова політика».

Характеризуючи природу корпоративних норм автору слід звернути увагу причини їх виникнення, сферу дії, а також пояснити зв'язки, що виникають між цими нормами і правом.

Рекомендована література

1. Андрійів В. Правові норми в системі соціальних норм держави // Підприємництво, господарство і право. – 2007. – № 9. – С. 46-49.

2. Бурлай Є.В. Релігія і право в системі соціального регулювання: спільне і відмінне // Юридичний вісник. – 2006. – С. 70-80.

3. Вовк Д.О. Право і релігія: загальнотеоретичні проблеми співвідношення: Монографія. – Х.: Право, 2009. – 224 с.

4. Вовк Д. Про природу релігійного права в аспекті співвідношення права і релігії // Вісник Академії правових наук України. – 2008. – № 2 (53). – С. 68-78.

5. Козюбра М.І. Право, політика, правосуддя: зарубіжний та вітчизняний досвід взаємодії // Наукові записки Києво-Могилянської академії. – Т. 38. Юридичні науки. – К.: Вид. Дім «Києво-Могилянська академія», 2005. – С. 3-7.

6. Коренюк О.М. Місце корпоративних норм у системі соціального регулювання // Держава і право. Юридичні і політичні науки. – Вип. 18.: 3б. наук. Праць. – К.: Ін-т держави і права НАН, 1998. – С. 47-50.

7. Міма І. Визначення поняття та змісту релігійних норм в релігійній системі // Право України. – 2005. – № 10. – С. 107-111.

8. Оніщенко Н.М. Систематизація законодавства та генеза корпоративних норм в Україні // Правова держава: Щоріч-

ник наук. праць Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. – Вип. 11. – К.: «Ін Юре», 1998. – С. 127-130.

9. Плахов В.Д. Социальные нормы: философское обоснование общей теории. – М.: Мысль, 1985. – 256 с.

10. П'ятковська І.А. Право та мораль як засоби регулювання суспільних відносин // Правова держава: Щорічник наук. праць Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Вип. 11. – К.: Вид. Дім «Юрид. кн.», 2000. – С. 552-559.

11. Тарахонич Т.І. Право та мораль у системі соціальної регуляції // Проблеми філософії права. Т.1. - Київ-Чернівці: Рута, 2003. - С. 147-149.

12. Шемшученко Ю., Ющик О. Політика, право, Конституція // Право України. – 2007. – № 8. – С. 6-8.

Тема 6. Правова поведінка

План

1. Поняття правової поведінки.
2. Правомірна поведінка: поняття, види і значення у процесі реалізації норм права.
3. Поняття, ознаки і причини правопорушень. Види злочинів і проступків.
4. Юридичний склад правопорушення як фактична підстава юридичної відповідальності.

Розкриття теми необхідно почати з визначення категорій «поведінка» і «правова поведінка», перелічити основні риси правової поведінки і охарактеризувати такі її види, як правомірна поведінка, правопорушення, зловживання суб'єктивним правом, об'єктивно протиправне діяння.

При викладенні другого питання, слід виходити з того, що правомірна поведінка є результатом здійснення вимог законності і найбільш типовою формою реалізації правових норм (використання суб'єктивних прав, виконання юридичних

обов'язків, додержання заборон). Варто сформулювати її поняття, назвати ознаки, структурні елементи і дати класифікацію правомірної поведінки за різними критеріями: ступенем соціальної значущості (необхідна, бажана, соціально допустима), ставленням суб'єкта до своєї поведінки (соціально активна, звичайна, конформістська, маргінальна), зовнішньою формою виразу (діяння чи бездіяльність) тощо.

Відповідь на третє питання потребує уважного аналізу поняття та ознак правопорушення (протиправність, суспільна шкідливість, винність, караність). Використовуючи галузеве законодавство (Конституцію України, Кримінальний, Цивільний кодекси, Кодекс про адміністративні правопорушення, Кодекс законів про працю та ін.), доцільно розглянути окремі види правопорушень (злочини, адміністративні і дисциплінарні проступки, конституційні і цивільні делікти). Виявлення причин правопорушень на рівні загальної теорії права передбачає вивчення основних теорій причин правопорушень (соціологічних і біологічних), а також критеріїв поділу причин правопорушень (за змістом, ставленням до свідомості особи, рівнем прояву).

У четвертому питанні бажано розкрити обов'язкові елементи юридичного складу правопорушення: об'єкт (загальний, родовий, безпосередній), об'єктивну сторону (діяння, його шкідливі наслідки, причинний зв'язок між діянням і наслідками, які настали), суб'єкт (фізична чи юридична особа) і суб'єктивну сторону (психічне ставлення особи до вчиненого нею діяння та його шкідливих наслідків) правопорушення. Оскільки реально вчинений склад правопорушення є фактичною підставою юридичної відповідальності, доречним буде визначення її поняття, з'ясування функцій (штрафної, правовідновлюючої, превентивної), принципів (законності, справедливості, доцільності, невідворотності), видів (конституційної, кримінальної, адміністративної, цивільної, дисциплінарної, матеріальної) юридичної відповідальності.

Рекомендована література

1. Алексеев И.А. К вопросу о понятии ответственности в системе права.// Государство и право.- 2009.- №2.- С.83-87.
2. Іванський А.Й. Визначення відповідальності у праві.// Держава і право. Юридичні і політичні науки. Вип..41.- К.: Ін-т держави і права НАН України, 2008.- С.430-436.
3. Кирилюк Т.Ю. Правова поведінка як правова категорія та явище правової дійсності.// Держава і право. Юридичні і політичні науки. Вип..43.- К., 2009. С.100-105.
4. Кирилюк Т.Ю. Правомірна поведінка як форма реалізації суб'єктивних прав та юридичних обов'язків.// Держава і право. Юридичні і політичні науки. Вип..42. – К., 2008.- С.111-118.
5. Коробов А.Е., Хохлов Е.Б. Позитивная ответственность как теоретическая и практическая проблема.// Известия вузов. Правоведение.- 2008.- №3.- С.4-13.
6. Лещенко А. Правовое поведение и злоупотребление правом. // Сучасний вимір держави та права. - Миколаїв, 2008.- С.364-366.
7. Литвинко В.А. О сущности правонарушения как акта общественного поведения.// Законодавство України: проблеми та перспективи розвитку.: Зб. матеріалів ІХ між нар.наук.конф. (27.01.-31.01.2008 р., м. Косів Івано-Франк. обл.). вип.9.- К.: Б. в.. 2009.- С.182-184.
8. Оксамытный В.М. Правомерное поведение личности. К.: Наукова думка, 1985.- 175 с.
9. Оніщенко Н.М. Юридична відповідальність: теоретичний аналіз та практичні виміри.// Держава і право. Юридичні і політичні науки. Вип..42.- К.: Ін-т держави і права НАН України, 2008.-С.3-11.
10. Штанько А.О. Правопорушення: теорія і законодавча практика.// Держава і право. Юридичні і політичні науки. Вип..38.- К.: Ін-т держави і права НАН України, 2007.- С.129-137.
11. Штанько А.О. Об'єктивні і суб'єктивні чинники правопорушень// Держава і право. Юридичні і політичні науки. Вип..44.- К: Ін-т держави і права НАН України, 2009.- С.89-94.

Тема 7. Громадянське суспільство і правова держава

План

1. Поняття і ознаки громадянського суспільства.
2. Поняття і ознаки правової держави.
3. Соціальна держава як етап розвитку правової держави.
4. Взаємозв'язок громадянського суспільства і правової держави.

При висвітленні першого питання необхідно лаконічно описати історію становлення ідей про громадянське суспільство, акцентувавши увагу на поглядах мислителів Нового часу та пізніших періодів. Далі необхідно назвати різні підходи до визначення громадянського суспільства, проаналізувати основні особливості цього типу суспільства, дати визначення громадянського суспільства. Вихідною в характеристиці громадянського суспільства має бути теза про те, що це суспільство є сферою реалізації свободи та ініціативи індивідів. При розкритті першого питання окремо слід охарактеризувати інститути громадянського суспільства. При цьому варто показати їх значення як головного елемента громадянського суспільства, який здатен забезпечити найбільш повну реалізацію потреб окремих індивідів та забезпечити їх свободу.

При розкритті другого питання слід стисло охарактеризувати процес формування і розвитку концепції правової держави, змістовно розкрити її основні ознаки. При цьому слід виходити з таких фундаментальних характеристик правової держави: а) обмеженість держави правом; б) визнання і реальне забезпечення прав і свобод людини в правовій державі. Доцільно приділити самостійну увагу характеристиці принципу верховенства права як фундаменту правової держави і тим політичним та правовим інститутам, які забезпечують його реалізацію.

В третьому питанні необхідно проаналізувати ознаки соціальної держави як певного етапу розвитку правової держави (захист соціальних прав людини, здійснення соціальної політики на основі розвинутого соціального законодавства; наяв-

ність сформованого середнього класу; наявність соціально орієнтованої економіки; забезпечення соціальної справедливості, соціальної злагоди і миру). Необхідно підкреслити, що правовий і соціальний характер держави є взаємопов'язаними її властивостями. В кінцевому рахунку правова держава реально функціонує як соціальна, а соціальна держава є необхідною умовою досягнення цілей правової держави. Слід охарактеризувати основні моделі соціальної держави, що існують в світі (зокрема, модель «власне соціальної держави»; модель «держави добробуту»).

У четвертому питанні потрібно виявити закономірності співвідношення громадянського суспільства і держави, розкрити значення для нього останньої, простежити історію їх співіснування та взаємодії. Необхідно показати, що саме в умовах правової за своїм характером держави може існувати розвинене громадянське суспільство, а також розкрити роль громадянського суспільства як підґрунтя формування правової держави. Окремої уваги потребує з'ясування спільних та відмінних рис громадянського суспільства і правової держави.

Рекомендована література

1. Відносини між державою і громадянським суспільством: Матеріали "круглого столу" 19 листопада 2003 р. / Ред. кол. Барков В.Ю., Розова Г.В., Степико М.Т., Пищуліна О.М.-К.: Нац. ін-т стратегічних досліджень, 2003. – 115 с.
2. Заєць А.П. Правова держава в контексті новітнього українського досвіду. - Київ: Парламентське видавництво, 1999.- 248 с.
3. Любченко П.М. Громадянське суспільство: аспекти нової парадигми // Проблеми законності. – 2006 – Вип. 78. – С. 38 – 47.
4. Максимов С. Співвідношення принципів правової і соціальної держави // Вісн. Академії правових наук України. – 2008. – № 3 (54). – С. 73 – 81.
5. Ніжельська А.В. Перші теорії громадянського суспільства у європейській політичній думці // Актуальні пробле-

ми політики. – 2004. – Вип. 19. – С. 109 – 117.

6. Петришин О. Громадянське суспільство - підґрунтя формування правової держави в Україні // Вісник Академії правових наук України. - 2003. - №2-3 (33-34) - С. 142 - 161.

7. Петришин О. Громадянське суспільство і держава: питання взаємовідносин // Вісник Академії правових наук України. – 2006. – № 4 (47). – С. 3 – 12.

8. Тодика Ю. Конституційні засади формування громадянського суспільства в Україні // Вісник Академії правових наук України. - 2003. - №1(32) - С. 34 - 44.

9. Футей Б.А. Становлення правової держави: Україна 1991-2001 рр.- К.: Юрінком Інтер, 2001.- 288 с.

10. Яковюк І. Виникнення та розвиток концепції соціальної держави //Вісник Академії правових наук України. - 2001.- №2(25).- С.25-43.

11. Яковюк І. Соціальна держава: до визначення змісту поняття //Вісник Академії правових наук України. - 2001- № 3(26) - С. 37 - 47.

Тема 8. Правова система суспільства

План

1. Поняття й характерні особливості правової системи
2. Структура правової системи
3. Типологія правових систем
4. Місце національної правової системи в сім'ї правових систем сучасності
5. Напрями й тенденції розвитку правової системи України

Розглядаючи перше питання теми необхідно визначити, що цінність поняття “правова система” полягає в тому, що воно дає додаткові аналітичні можливості для комплексного аналізу сутності правової сфери життя суспільства. Таким чином, правова система становить собою право, взяте в цілісно-

понятійному, розгорнутому й функціональному стані. Інакше кажучи, право існує, формується й функціонує у вигляді правової системи. Відповідно і правову систему можна розуміти як цілісний і структурований комплекс правових явищ, що функціонує для врегулювання суспільних відносин, досягнення певного соціально значимого результату.

При розгляді другого питання доцільно визначити різні підходи до структури правової системи, і орієнтуючись на методологічний арсенал системного підходу, необхідно в дослідженні правової системи вирізнити суб'єктний, нормативний, інтелектуально-психологічний, діяльнісний, результативний складники.

Розглядаючи типологію правових систем слід підкреслити, що поняття “правова система” тісно пов'язано з проблематикою порівняльного правознавства, служить для позначення певної єдності правових систем, що мають тотожні юридичні ознаки. Таким чином, в роботі необхідно визначити основні сім'ї правових систем, тобто (а) романо-германську правову сім'ю, де на першому місці стоїть закон; (б) англо-американську правову сім'ю, де домінуюче значення має судова, юридична практика, прецедент; (в) релігійну правову сім'ю - де визначальну роль відіграє релігія; г) традиційну правову сім'ю; (д) соціалістичну правову сім'ю - де провідна роль належала партійній ідеології.

Відповідаючи на питання про місце національної правової системи серед правових систем сучасності, необхідно визначити, що існує велика кількість думок, концепцій в яких обґрунтовується відношення правової системи України до різних правових сімей сучасності, серед яких романо-германська, євразійська, східноєвропейська. Але у цьому питанні необхідно також підкреслити, що враховуючи особливості національної правової системи України доцільно її відносити до сім'ї романо-германського права.

Що стосовно останнього питання, то тут перш за все необхідно зазначити, що українська правова система, будучи складовою частиною громадської й державної організації, функціонує згідно із сформованою в суспільстві ідеологією демок-

ратичної правової держави при безпосередній ролі державних органів у її формуванні й з урахуванням політико-правових особливостей українського суспільства. Таким чином, виокремлюються наступні напрямки розвитку правової системи України, серед яких є оновлення понятійного апарату правової науки з метою поглиблення праворозуміння, розробки механізмів реалізації конституційного принципу верховенства права, забезпечення законності й підтримання правопорядку, забезпечення інтересів людини як найвищої соціальної цінності, повага до прав та свобод людини і громадянина, підвищення рівня їх забезпечення, підвищення якості й ефективності законодавства, підвищення рівня судового захисту прав та свобод людини і громадянина, підтримка розвитку системи приватного права.

Рекомендована література

1. Давид Р., Жоффре-Спинози К. Основные правовые системы современности. - М.: Международные отношения, 1999. - 399с.
2. Конституційно-правові засади становлення української державності: Право/ В.Я.Гацій, Ю.М.Тодика, О.Г.Данил'ян та ін.; За ред. В.Я.Гація, Ю.М.Тодики. - Х., 2003. – 328 с.
3. Марченко М.Н. Сравнительное правоведение: Общ. ч.: Учебник для юрид. Вузов. - М.:Зерцало, 2001. –560с.
4. Матузов Н.И. Право как центральный элемент и нормативная основа правовой системы//Вопр. теории гос-ва и права: Личность, право, правовая система.- Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1988. – С. 20-29.
5. Оніщенко Н.М. Загальна характеристика правової системи як інтегруючої категорії правової науки //Правова держава. – Вип.11. – К., 2000. - С.62-73.
6. Оніщенко Н.М. Правова система: проблеми теорії. - К.: ІДП НАН України, 2002. - 348с.
7. Правові системи сучасності. Глобалізація. Демократизм. Розвиток/ За заг. ред. В.С.Журавського. –К.: Юрінком Інтер, 2003. - 295с.
8. Правова система України: теорія і практика. Тези доп.

і наук. повід. наук.-практ. конф.//За ред. Шемушенко Ю.С., Погорілко В.Ф. -К.: ІДП НАН України, 1993.- 552с.

9. Правовые системы стран мира: Энцикл. справочник/Отв.ред А.Я. Сухарев. - М. : Норма, 2001. – 840 с.

10. Сучасний етап розвитку Української держави і права в світлі реалізації Програми діяльності Кабінету Міністрів України “Назустріч людям” Круглий стіл // Вісн. Акад. прав. наук України, 2005.- №1 (40) - С. 242-260.

11. Хаустова М.Г. Національна правова система за умов розбудови правової демократичної державності в Україні. – Х.: Право, 2008.- 160 с.

Тематика курсових робіт 2012-2013 рік навчання

Тема 1. Демократична держава

Тема 2. Форма державного правління

Тема 3. Джерела права: порівняльно-правова характеристика

Тема 4. Правове регулювання суспільних відносин

Тема 5. Поняття та класифікація норм права

Тема 6. Правозастосування в механізмі реалізації права

Тема 7. Права і свободи людини та гарантії їх реалізації

Тема 8. Поняття, склад та зміст правовідносин

Тематика курсових робіт 2013-2014 рік навчання

Тема 1. Держава: поняття та особливості сучасного розуміння

Тема 2. Механізм держави і державний апарат

Тема 3. Поняття права та багатоаспектність праворозуміння

Тема 4. Принципи права у правовому регулюванні суспільних відносин

Тема 5. Норми права в системі соціальних регуляторів

Тема 6. Правова поведінка

Тема 7. Громадянське суспільство і правова держава

Тема 8. Правова система суспільства

Навчальне видання

Електронне видання

**ТЕМАТИКА КУРСОВИХ РОБІТ
З ТЕОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА**

галузь знань 0304 “Право”,
освітньо-кваліфікаційний рівень “Бакалавр”,
напрямок підготовки 6.030401 “Правознавство”

**для студентів I та II курсів
вечірнього та заочного факультетів**

У к л а д а ч і: ПЕТРИШИН Олександр Віталійович,
АВРАМЕНКО Людмила Вікторівна,
БЕНЕДИК Іван Васильович,
БИЛЯ-САБАДАШ Ірина Олександрівна,
БОГАЧОВА Людмила Леонідівна,
ВОВК Дмитро Олександрович,
ДАШКОВСЬКА Олена Ростиславівна,
ПРОЦЮК Ігор Валерійович,
ПРОТАСОВА Вікторія Євгенівна,
ПУШНЯК Олексій Віталійович,
УВАРОВА Олена Олександрівна,
ХАУСТОВА Марина Геннадіївна,
ХРИСТОВА Ганна Олександрівна,
ШИПІЛОВ Леонтій Миколайович.

Відповідальна за випуск *О. В. Петришин*

(в авторській редакції)